

лень, характерний для сучасного етапу сільського розвитку, відзначається розширенням частки різнофункціональних сіл (змішаного профілю) та несільськогосподарського профілю. Відповідно, традиційне сприйняття села як населеного пункту, що пов'язаний виключно з сільським господарством, все більше відходить від дійсності. Зростаюча частина сільського населення опиняється поза зоною сфери традиційного сільськогосподарського виробництва, а сільські населені пункти в соціально-економічному відношенні стають однією з форм найбільш ефективного комплексного освоєння ресурсів території. Показово, що цей процес не завжди корелюється зі зростанням розмірів сільських населених пунктів, а перспективними можуть ставати навіть села невеликого розміру.

Висновки і перспективи подальших розробок. Усвідомлення суспільними географами СМ як єдиного цілого, у всій багатогранності просторових форм і функцій дає можливість вивчення, типології, комплексного районування і геопланування цього складного і, одночасно, ключового геопросторового об'єкта в межах України на якісно новому рівні. Запропонована концептуальна схема геопланування сільського регіону акцентує перш за все органічне і раціональне поєднання природної та суспільної складових під час геоплану-

вання, засноване на ідеях еколог-соціально-економічної рівноваги. Ця схема має постановочний і пошуковий характер і потребує подальшої розробки, зокрема в частині систематики видів використання території, принципів і методів їх представлення як об'єктів картографування, підходів поєднання і співставлення елементів геопланувальної структури.

1. Білоконь Ю. М. Регіональне планування: теорія і практика / Ю. М. Білоконь – К.: Логос. 2003. – 246 с. 2. Боков В. А. Пространственно-временной анализ в территориальном менеджменте. Часть 1. Учеб. пособие / [Боков В. А., Тимченко И. Е., Черванев И. Г., Рудык А. Н.]. – Симферополь: СПД Барановский А. Э., 2005. – 184 с. 3. Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" №2982-IV від 18 жовтня 2005 року. 4. Мальчикова Д. С. Геопланування сільської місцевості: особливості, проблеми, обмеження / Д. С. Мальчикова // Наук. зап. Вінниць. держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Серія : Географія. – Вінниця, 2009. – Вип. 19. – С. 153-159. 5. Мальчикова Д. С. Суспільно-географічний аналіз функцій сільської місцевості / Д. С. Мальчикова // Часопис соціально-економічної географії. – 2009. – Вип. 6 (1). – С. 49-54. 6. Перцик Е. Н. Районная планировка (территориальное планирование): учеб. пособие для студ. вузов / Евгений Перцик. – М.: Гардарики, 2006. – 398 с. 7. Поповкин В. А. География и территориальное планирование / В. А. Поповкин // Современные проблемы географии: География и практика. – Л.: Наука, 1988. – С. 25-48. 8. Толпчиев О. Г. Планирование территории – сучасний напрям конструктивної географії / О. Г. Толпчиев // Український географічний журнал. – 2008. – №1. – С. 54-57.

Надійшла до редколегії 10.09.2009

ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3.

В. Білявська, студ., І. Запотоцька, канд. геогр. наук, С. Запотоцький, канд. геогр. наук

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Розглянуто регіональні особливості розвитку зернового ринку в Україні. Проаналізовано основні показники ефективності функціонування сировинної ланки та кон'юнктури ринку зерна. Запропоновано головні аспекти реформування зернопродуктового ринку.

The regional features of corn market development are considered in Ukraine. The basic indexes of efficiency of functioning of raw material link and state of affairs of market of corn are analysed. The basic aspects of reformation of zernoproduktovogo market are offered.

Актуальність теми. Розвиток зернового господарства в Україні має надзвичайно важливе соціально-економічне та політичне значення для піднесення національної економіки, забезпечення продовольчої безпеки країни. Українське зерно завжди належало до конкурентоспроможних продуктів на світовому ринку.

Трансформація аграрного сектора економіки України зумовлює необхідність проведення комплексних наукових досліджень, спрямованих на вивчення суспільно-географічних особливостей формування ринку зерна в контексті ринкових умов. Саме необхідність вирішення проблем формування та ефективного функціонування ринку зерна, покращання його кон'юнктури, поглиблення експортної орієнтації галузі, забезпечення продовольчої безпеки визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад формування та розвитку ринку зерна зробили відомі вітчизняні вчені-економісти та суспільні географи: Г. Балабанов, В. Бойко, В. Власов, Т. Гайдук, П. Гайдуцький, М. Гладій, Б. Губський, С. Кваша, Ю. Кирилов, В. Ключан, М. Кучер, Н. Мезенцева, Я. Олійник, Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Ситник, Л. Худолій, А. Фесина, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Незважаючи на значну кількість та різноплановість досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання формування та функціонування ринку зерна на регіональному рівні, основні тенденції розвитку.

Виклад основного матеріалу. Базовою ланкою функціонування зернового ринку України є сировинна, тобто виробництво різних видів зернових, що надходять на промислову переробку. Україна за останні 30 років отримувала понад 40 млн т зерна 14 разів, тобто в середньому через кожен рік, в 1989 і 1990 р. – 51,2 млн т., в 2008 рекордні 53,3 млн т. В 2009 році валовий збір зерна за попередніми підрахунками Держжомстату склав 46 млн тонн, що на 13,7 % менше, ніж в 2008 році.

Статистичні дані засвідчують, що валові збори зернових за 1990-2008 роки були нестабільними й їхня динаміка прямо залежить від природно-кліматичних та погодних умов. Це підтверджується значними коливаннями врожайів: 1990 рік – 51,0 млн т, 1995 – 33,9; 2000 – 24,5; 2007 – 29,3, 2008 – 53,0 млн т. Підтвердженням впливу природного фактора є те, що у 2007 році валовий збір зернових становив 29,3 млн т, а в 2008-му зерна одержали 53,0 млн т, або в 1,8 раза більше, проте ніяких технологічних якісних змін не відбулося. Так, якщо в 1990 р. на 1 га посіву зернових вносилося 132 кг мінеральних добрив у діючій речовині, то в 1995 р. – всього 22 кг, в 2000 р. – 15, в 2007 – 50, в 2008 – 61 кг. Отже, валовий збір зернових у 2008 році порівняно з 1990-м був на 4,0 % більше, тоді як внесення мінеральних добрив на 1 га посіву зернових зменшилося у 2,6 рази, а органічних добрив – з 6,5 т до 0,5 т, або у 13 разів.

Такі коливання досить суттєві, що негативно впливає на розвиток усього аграрного ринку. Лише за період

1990-2000 років валовий збір зерна в Україні зменшився більше як у два рази, знизилась ефективність галузі. Така ситуація лише підтверджує, що український зерновий ринок спроможний забезпечити високі валові збори зернових за рахунок підвищення врожайності на базі нових технологій вирощування, селекції, збільшення внесення якісних мінеральних та органічних добрив.

За валовими зборами врожаю регіони України можна розділити на чотири групи. Лідерами з вирощування зернових традиційно залишаються області лісостепу та степу, в яких частка валових зборів в загальноукраїнському показнику становить 6-8 % (Полтавська, Харківська, Дніпропетровська, Одеська та Вінницька області. До другої групи (5-6 %) належать Кіровоградська, Черкаська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Сумська, Доне-

цька, Херсонська та Чернігівська області. До третьої групи (3-4 %) належать Хмельницька, Луганська, Тернопільська, Житомирська області та А.Р.Крим. Найменшими виробниками зерна (2 % і менше) є Львівська, Рівненська, Волинська, Чернівецька, Івано-Франківська та Закарпатська області (рис.1). Виробництво зернових та зернобобових культур на одну особу в 2008 році порівняно з 1990 роком зросло на 17 %, в тому числі й через скорочення чисельності населення. Найвище (приблизно в 1,5 рази) зросли валові збори на 1 особу в Одеській, Полтавській, Сумській, Черкаській та Чернігівській областях. В той же час суттєве скорочення даного показника відбулося в Волинській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях

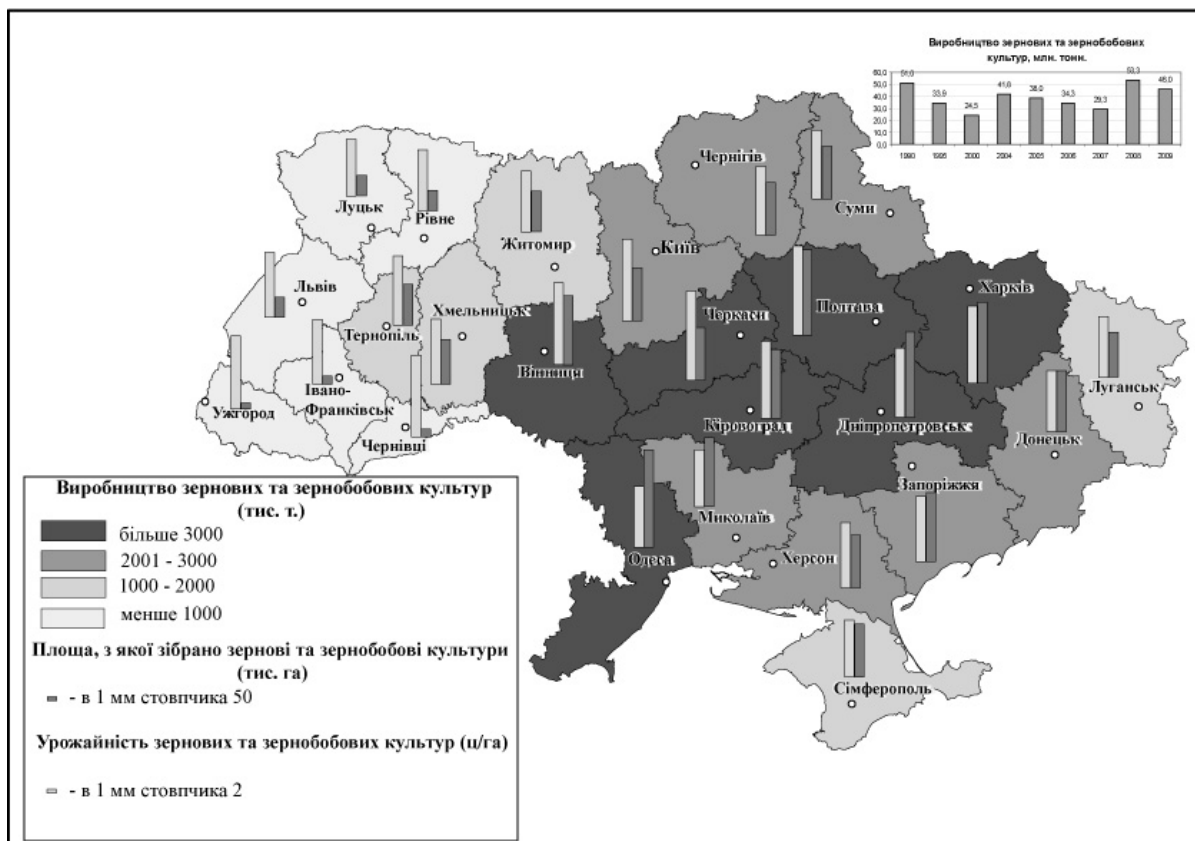

Рис. 1. Зернове господарство України

Урожайність зернових звичайно має пряму залежність з валовими зборами. Так, при найвищих зборах в 1990 та 2008 роках урожайність відповідно склала 35,1 та 34,6 ц/га. Області з найбільшою урожайністю зернових культур: Закарпатська (36,0 ц/га), Київська – (28,8 ц/га), Полтавська – (29,1 ц/га), Черкаська – (28,7 ц/га), Чернівецька – (36,3 ц/га), Чернігівська (28,9 ц/га). З середньою урожайністю області: Вінницька (23,7 ц/га), АРК (22,6 ц/га), Волинська (22,7 ц/га), Житомирська (23,1 ц/га), Івано-Франківська (27,3 ц/га), Львівська (25,5 ц/га), Рівненська (24,2 ц/га), Сумська (24,2 ц/га), Тернопільська (26,2 ц/га), Харківська (24,0 ц/га), Хмельницька (25,7 ц/га). З малою урожайністю: Донецька (17,1 ц/га), Запорізька (15,8 ц/га), Кіровоградська (15,7 ц/га), Луганська (17,4 ц/га), Миколаївська (12,3 ц/га), Одеська (15,0 ц/га), Херсонська (16,0 ц/га).

Площа, з якої зібрано врожай зернових за останні роки суттєво не змінилась, тоді як площі під кормовими культурами за цей період скоротилися у 4 рази, а їхня питома вага в усіх посівних площах знизилася з 37,0 до 11,6 %.

Структура зернового балансу України, сформована в процесі тривалої практики, коли на перше місце ставилась вимога одержання якомога більшої кількості зерна незалежно від задоволення господарських потреб, характеризувалась високою питомою вагою найбільш урожайної культури – пшениці (рис. 2.).

В середньому за 1986-1990 рр. її частка у валовому зборі зерна України становила майже 50 %, а в найбільш урожайні 1990 та 2008 рр. – відповідно 59,5 і 48,6 %. На основні фуражні культури (кукурудзу, ячміню, овес) припадало близько третини валових зборів. Навіть у наступні роки при значному зменшенні валових зборів питома вага пшениці сягала майже половини. В той же час зросла частка ячменю та кукурудзи на зерно відповідно з 18,0 % до 23,7 % та з 9,3 % до 21,5 %.

Виробництво зерна в Україні, як свідчить аналіз, завжди було високоефективною галуззю. Його рентабельність (відношення прибутку до собівартості реалізованої продукції) в 1980 році становила 64,8 %; 1985 – 91,4; 1990 – 275,1 %, в 2007 році – 28,7 %, а в 2008 р. –

лише 16,4. Водночас за цей період рентабельність со-
няшнику теж суттєво знизилася, проте становила у
2008 році 18,4 % проти 236,5 % у 1990 році. Це зумови-
ло таку ситуацію, за якої за мінімального валового збору
врожаю рентабельність найвища і навпаки. Коли було

зібрано найменше зерна (20-24 млн тонн) рентабель-
ність була найвища – 65-46 %, а за валових зборів у
два рази більше рентабельність була в 3-10 разів мен-
шою, у 2008 р. за рекордного врожаю 53,3 млн тонн
рентабельність становила лише 16,4 %.

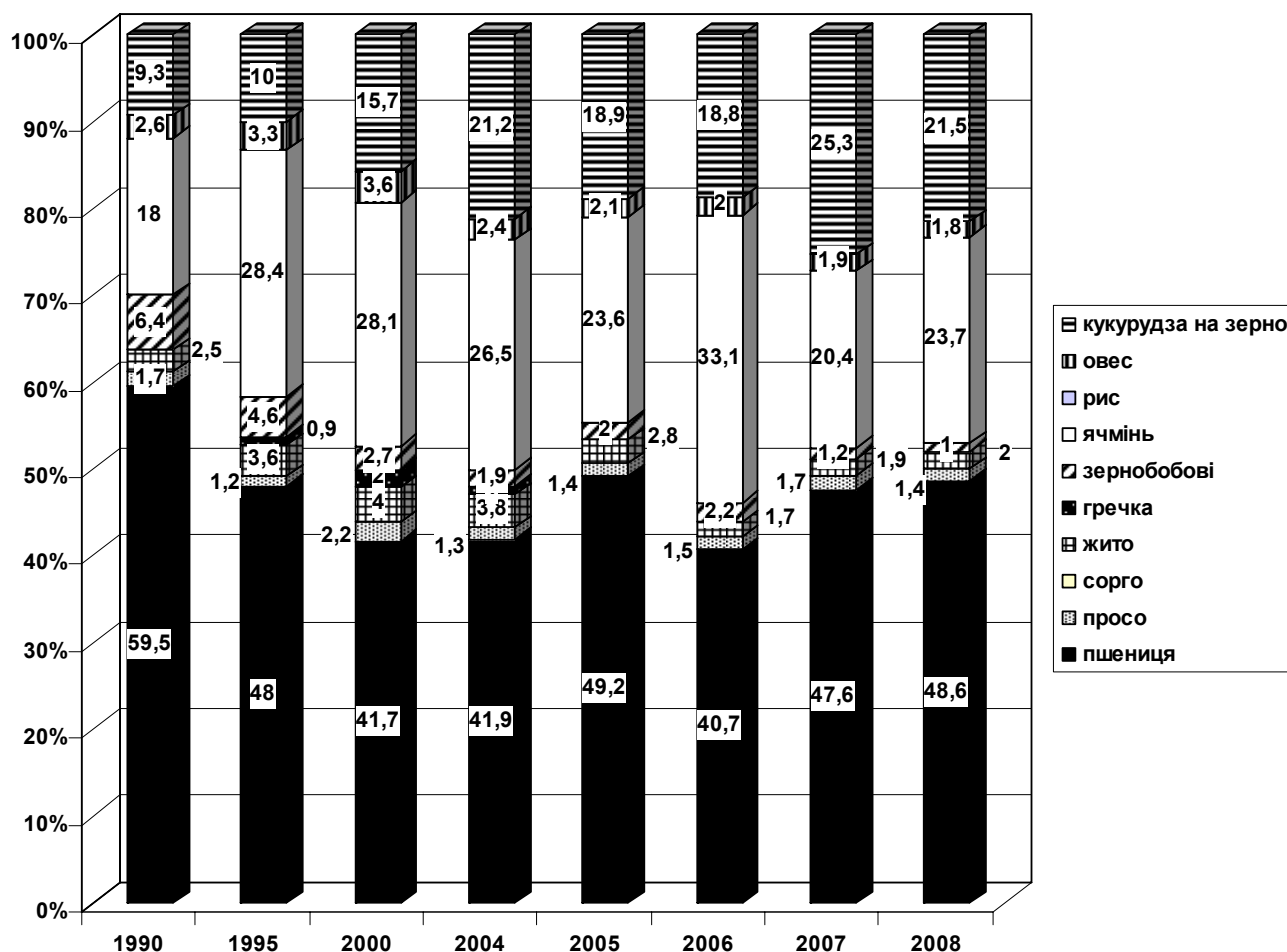

Рис.2 Структура виробництва зернових і зернобобових культур

Рівень рентабельності зернових за 1990-2008 роки
вплинув на зниження рентабельності рослинництва з
98,3 до 19,6 %, а всього сільськогосподарського вироб-
ництва – з 42,6 до 13,4 %. Така залежність свідчить, що
зернове господарство відіграє провідну роль у збере-
женні позитивної динаміки аграрного господарства і
всього агропромислового комплексу.

Кон'юнктура зернового ринку в Україні в 1990 –
2008 рр. характеризувалась значними змінами своїх па-
раметрів. Загалом, внутрішня пропозиція зерна в останні
роки повністю забезпечувала внутрішній попит. При цьо-
му найбільш істотний вплив на ціну спричинили 3 факто-
ри: ціни на світовому ринку, організованість роботи зер-
нотрейдерів, сезонність продажів. Більшість товаровиро-
бників зазвичай прагне реалізувати зерно в короткі стро-
ки після збирання врожаю, що неодмінно призводить до
зниження цін на внутрішньому ринку. Зерновий ринок
має чітко виражений циклічний та сезонний характер:
перший період – посівної кампанії, другий – період зби-
рання врожаю. Позитивним є те, що торгівля зерном
здійснюється протягом усього маркетингового періоду,
що дозволяє керувати грошовими потоками від реаліза-
ції зерна протягом господарського циклу.

Визначення цін при функціонуванні ринку виступає важ-
ливим засобом регулювання попиту і пропозиції. Ціни є
одним із основних елементів маркетингової системи, яка

спрямовується на задоволення потреб споживачів, на під-
вищення їхніх інтересів до потреб, що в свою чергу ставить
перед товаровиробниками завдання щодо виробництва
продукції з новими якісними показниками. Тут особливого
значення набуває застосування нових методів вивчення
цих потреб, організації виробництва зерна поліпшеної якіс-
ті залежно від цілей його використання. Якщо йдеться про
виробництво харчового зерна, то основним завданням по-
ліпшення його якості є підвищення вмісту білка, клейковини,
мінеральних елементів та інших речовин. Висока якість
кормового зерна характеризується насамперед наявністю
сирого протеїну, кормових та енергетичних цінностей. На-
сіннєве зерно має бути з високими генетичними якостями,
високими показниками енергії проростання та схожості, при
відсутності будь-якого біологічного й механічного засмічен-
ня. Певними вимогами характеризуються види зерна, при-
значеного для технічної переробки. Так, ячмінь, вирощений
для виготовлення пива, повинен мати понижений вміст
білка. Його якість характеризується мінімальним вмістом
азоту альбуміну та небілкового азоту.

Маркетингові дослідження у формуванні й розвитку
ринку зерна останніми роками виявили значні коливан-
ня цін на всі види зернових культур, що створює склад-
ну фінансову ситуацію у товаровиробників зерна. Якщо
індекси цін на зернові за 2004-2005 роки щорічно в се-
редньому знижувалися на 7-8 %, то за 2006-2007 роки

намітилася тенденція до підвищення цін у середньому за рік на 40-42 %. У свою чергу, такі коливання у розмірах пропозиції на внутрішньому ринку зерна об'єктивно зробили недовірливими загальновідомі економічні інструменти регулювання на ринку зерна. Це: заставні операції, інтервенційні фонди та інтервенційні ресурси, квоти тощо. Такі коливання вийшли за межі можливого регулювання їх ринковими методами.

Наприклад, в умовах, що склалися, застосування заставних цін не завжди стимулює до нарощування виробництва зерна. Нерідко в заставу надходить дуже мало зерна, оскільки товаровиробники не впевнені у твердих цінах і вони обмежено користуються біржовим ринком. У 2007 році укладено угод на біржах на 20 % менше проти попереднього року і це через відсутність впевненості в цінах. Аналіз показав, що в Україні у 2008 році виробництво зерна зросло і становило 53,3 млн т, з яких зерна продовольчих культур 27,5 млн т, що дає можливість при повному задоволенні внутрішніх потреб країни в зерні та його продуктах виділити значну частину на експорт.

На сьогодні поширена думка, що Україна стає і повинна бути однією з найбільших експортерів зерна на світовому ринку. Така думка підтверджується фактичними даними. Експорт зерна в 2008 р. (з урахуванням імпортованих операцій) проти 1990 р. збільшився в 27 разів і становив 16,5 млн тонн. Таке явище можна було б оцінювати повністю позитивно, якби воно не супроводжувалося значними негараздами. Перш за все це стрімке скорочення поголів'я та виробництва тваринницької продукції. В Україні вперше виробництво м'яса на душу населення стало нижчим за середнє у світі. Крім того, катастрофічно зменшується внесення органічних добрив в землю. На сьогодні існує дуже різка різниця між раціональними та фактичними нормами споживання – фактичне споживання м'яса навіть у 2008 р. становило лише 61 %, молока – 62 % до раціонального (51 кг – 83; 213 – 341). В той же час імпорт м'яса та м'ясопродуктів у 2008 р. лише за офіційними даними становить близько 560 тис. тонн. При цьому характерно, що з 560 тис. тонн імпортованого м'яса припадає на свинину 255 тис. тонн та на птицю – 265 тис. тонн (всього 520 тис. тонн), або майже 93 % на м'ясо, у той час як головна складова кормів (80-90 %) це – кормове зерно, що Україна експортує. При цьому м'ясна продукція імпортується часто неналежної якості, але у зв'язку з тим, що вона майже на третину дешевше вітчизняної, через низьку купівельну спроможність нашого населення, на жаль, знаходить споживача. Звичайно, це значно погіршує конкурентоспроможність українського товаровиробника більш якісної тваринницької продукції.

Характерно, що імпорт м'ясної продукції в 2009 р. тільки нарощувався. Так, якби станом на 1 квартал 2008 р. в Україну було завезено лише 17,1 тис. тонн м'яса, то на перший квартал 2009 р. уже в 5,8 рази більше. В цей же час відбувається нарощування експорту зерна. Так, лише за 1 квартал 2009 р. експортовано 6 млн тонн, що в 5 разів більше, ніж на відповідну дату 2008 р. Тобто, складається ситуація, за якої за межі України пливають кораблі, що вивозять зерно (здебільшого фуражне), а назустріч – кораблі з м'ясом, де близько 90 % складає птиця та свинина, на виробництво якої у кормах закладено більше 80 % зернофуражу. При цьому значна частина м'ясопродуктів завозиться за тисячі кілометрів (із США та Бразилії) і продається за ціною на 25-30 % нижче вітчизняної. Виникає запитання, наскільки ж ця продукція за своїми властивостями високотоварна, щоб її за таких транспортних витрат було доцільно везти в Україну.

В той же час власні підприємства та домогосподарства, маючи своє фуражне зерно та досвідчені трудові

ресурси, мінімальні транспортні витрати, не забезпечують себе власною якісною продукцією тваринництва.

Звичайно, що все це стосується стратегії ринку зерна, а наразі за відсутності достатньої кількості поголів'я тварин та низької купівельної спроможності населення – експорт зернових доцільний і економічно необхідний за менших обсягів виробництва. Тобто, можна стверджувати, що на зовнішньому ринку слід торгувати продовольчим зерном, а кормове – ефективніше використовувати всередині країни для виробництва кормів і їхньої переробки на продукти тваринництва. В 2008 році одержано 27,5 млн т продовольчого зерна, з якого можна реалізувати на зовнішньому ринку більш як половину. Проте низька ефективність зерновиробництва внаслідок дії факторів, викладених вище, не дає можливості використати наявні резерви зростання валових зборів зерна.

Тому проведені дослідження та їхні результати свідчать, що тільки нові технології, підвищення врожайності й інвестиції, збільшення внесення мінеральних та органічних добрив можуть внести суттєві зміни у зростання ефективності виробництва зернових, виходу його на внутрішній і зовнішній ринки та на цій основі підвищити ефективність аграрного виробництва.

Отже, для стійкого розвитку зернопродуктового ринку необхідне здійснення цілого ряду заходів. До них належить перш за все державне стимулювання виробництва продукції. З народногосподарських позицій і в теоретичному плані прийнятними є дотації. Так, у США на кожний долар, який заробляє фермер, 50 центів складають субсидії. Фермери Європейської спільноти за рахунок субсидій подвоюють доходи, а в Японії вони удвічі перевищують виручку від реалізації продукції. При цьому ціновий протекціонізм будується без порушення цінового конкурентного середовища. В Україні дотаційним на сьогодні є лише птахівництво.

Одним з можливих методів державної підтримки може бути гарантоване державою впровадження системи цін підтримки та еквівалентних цін на зерно. Суть цього методу полягає у тому, що на зерно, виробництво якого передбачене державними програмами, встановлюються ціни підтримки (заставні ціни) як гарантовані мінімальні, нижче за які заготівельні організації та переробні підприємства не повинні оплачувати продукцію.

Наступний напрям регулювання економічних відносин є система індексації, що більшою мірою відповідає ринковим умовам господарювання. За базовий період можна брати заставні та еквівалентні ціни, які забезпечують паритет цін між різними сферами АПК.

Економічно вигідним заходом регулювання цін на зерно є створення при заготівельних структурах так званого інтервенційного фонду, який являв би собою певний товарний запас, придбаний заготівельниками. У разі підвищення попиту та надзвичайного підвищення ринкової (біржової) ціни цей фонд використовувався для її утримання шляхом пропозиції зерна на ринку. У разі надзвичайного здешевлення зерна заготівельники скуповують його, знижуючи тим самим пропозицію.

Раціональним вважається поєднання елементів ринкового ціноутворення з державними засобами впливу на цей процес та економічного його регулювання. Таким чином можна призупинити негативні явища в економіці сільського господарства, прискорити стабілізацію розвитку всього АПК. Економічні відносини на всіх стадіях виробництва та реалізації продукції повинні будуватися за критерієм рівновигідності партнерів. Регулятором здійснення цього критерію повинен стати рівновеликий прибуток, тобто кожен учасник вертикальної інтеграції повинен отримувати на вкладений капітал однакову норму прибутку.

Дуже гостре питання для сільського господарства – кредитування. Проблеми забезпечення сільського гос-

подарства матеріально-технічними ресурсами не вирішуються без іпотеки. Дієвим інструментом при цьому є створення державного аграрного банку.

Не менш важливою складовою економічного механізму є податки. Якщо буде чітко визначена вартість землі та на її основі будуть визначати вартість майбутнього врожаю, з'явиться база для кредитування, оподаткування та страхування.

Ще однією складовою є розвиток інфраструктури аграрного ринку. Вітчизняне устаткування підприємств зернопродуктового підкомплексу надмірно зношене та технологічно-застаріле. Тому при виробництві зерна його транспортуванні, зберіганні ми маємо великі затрати ручної праці та чималі втрати. За останній час вітчизняне сільськогосподарське машинобудування практично припинило виробництво устаткування для зернопродуктової галузі, немає стратегічно важливих технічних розробок для нових технологій зерновиробництва. Разом із тим в Україні з'явилися фірми, що освоюють зарубіжні технології досягнення при реконструкції та новому будівництві. Стратегія технічного й технологічного переозброєння зернової галузі повинна мати три основних напрями: реконструкцію існуючих спеціалізованих підприємств з виробництва зерна; нове будівництво підприємств; виробництво зерна у фермерському й особистому селянському господарствах. Розв'язання проблеми технологічної модернізації зернового підкомплексу може здійснюватися в прискореному відтворенні на українських заводах устаткування західних фірм.

Важливим залишається питання розробки й реалізації програми розвитку комбікормової промисловості, що різко відстає за своєю технологічною, технічною й нормативною оснащеністю від потреб інтенсифікації тваринництва країни; розширення виробництва й використання синтетичних білкових компонентів кормів, розробка й освоєння ефективних методів контролю якості й безпеки кормів та їхніх інгредієнтів.

Стратегічно важливі науково-технологічні розробки підприємств із власним енергозабезпеченням, включаючи моторне біологічне паливо з рослинних культур та їх залишків. Однак характерно, що незважаючи на зменшення використання дизельного палива як на одиницю площі, так і на одиницю вартості продукції в зів'язаних цінах, питома вага вартості нафтопродуктів у структурі витрат виробництва сільського господарства країни збільшилася в 2008 р. проти 1990 р. у 4,3 рази (1990 р. – 2,5 %, 2008 р. – 10,7 %). Причина полягає у більш високих темпах зростання цін на паливо порівняно з темпами скорочення їх витрат у натуральних показниках. Це і є однією з головних причин здорожчання продукції.

Дефіцит пального в сільськогосподарських підприємствах країни та велике зростання цін на нього зумовило у них пошук виробництва біопалива для власних потреб.

Для виробництва біодизелю в Україні найбільш раціонально використовувати насіння ріпаку, соняшнику та сої. У 2008 р. олійні культури в Україні вирощувалися на площі 6,2 млн га, із них насіння соняшнику – 4,3 млн га, ріпаку – 1,4 та сої – на 0,54 млн га. Валове виробництво олійних становило 10,2 млн тонн, у тому числі насіння соняшнику – 6,5, ріпаку – 2,9 та сої – 0,8 млн тонн. За розрахунками фахівців, Україна за рахунок підвищення урожайності олійних культур до 25-30 ц/га та оптимізації структури посівних площ може досягти валового виробництва їх на рівні 12 млн тонн. Якщо з цієї кількості на фонд споживання використовується 2 млн тонн, то на виробництво біодизелю може бути використано 10 млн тонн насіння, що дає можливість виробляти близько 3 млн тонн біодизелю, за потреби для сільського господарства близько 2 млн Сировиною для паливного етанолу в Україні може бути цукровий буряк, меляса, зернові культури, картопля, сорго тощо.

Спиртова промисловість України повністю задовольняє внутрішні потреби у спирті в разі завантаження своїх загальних потужностей на 30 %. Потенційні потужності спиртових заводів України – близько 600 тис. тонн, а потреби країни в підкацізному спирті – 250-300 тис. тонн. Отже, на цих потужностях можна виробляти до 280 тис. тонн біоетанолу.

Особлива увага в системі заходів щодо реформування зернового ринку повинна приділятися збагаченню керівників, фахівців і робітників цих підприємств знаннями, їхній підготовці й перепідготовці, інформаційному забезпеченню. Аналіз якісного складу керівників і фахівців підприємств підкомплексу свідчить про їхню невисоку підготовленість до роботи в умовах нестійкої економічної ситуації. Понад 40 % фахівців не мають вищої освіти, практично не володіють основами фінансового менеджменту. У сформованих умовах у зернопродуктовій сфері необхідно створити потужний проектно-консалтинговий центр із робочими структурами в областях для поширення знань ефективного ведення виробництва. Він міг би функціонувати як державна автономна некомерційна організація, заснована Міністерством аграрної політики України для виконання різних завдань. При створенні проектно-консалтингової служби в підкомплексі доцільно використати кадровий потенціал кращих комплексних науково-дослідних установ і сільськогосподарських ВНЗ країни, використовуючи їхній досвід і нормативно-технологічні розробки. Цей вид послуг, природно, повинен виконуватися за договорами з підприємствами.

Науково-технічне забезпечення стратегії подальшого розвитку під комплексу повинне ґрунтуватися на поєднанні пріоритетних і прикладних досягнень науки, що дають змогу: керувати біосинтезом компонентів зернопродукції на основі генної й клітинної інженерії; формувати насінний фонд із високим генетичним потенціалом, новими та досконалими високопродуктивними сортами зернових культур; створити нові типи вирощування зернових з урахуванням складних тенденцій у формуванні високої родючості ґрунтів, але адекватних потребам зернових культур у поживних речовинах; розробити екологічно чисті технології виробництва цінних зернопродуктів, заснованих на комплексних системах екологічного благополуччя; розробити енергозберігаючі, екологічно безпечні технології й устаткування для переробних підприємств; створити організаційно-економічний механізм ефективного розвитку зернопродуктового підкомплексу, його взаємозв'язку із супутніми галузями; розробити для підкомплексу методи прогнозу, вивчення кон'юнктури ринку, щоб вчасно скоригувати виробництво, забезпечити оперативність у виключенні ризиків, що виникають у нестабільних соціально-економічних умовах (постійно мінлива кон'юнктура ринку на зерно, енергоносії й інші елементи зернопродуктової технології).

Висновки. Отже, для досягнення необхідної стабілізації на ринку зернових нам вкрай необхідно підвищити енергоозброєність вітчизняного товаровиробника. Цим ми значно усунемо залежність виробництва від кліматичних факторів. Без цього, лише за рахунок ринкових важелів, досягти стабілізації практично неможливо. Ринкові важелі найбільш дієві у поєднанні з відповідним агротехнологічним рівнем виробництва. Стратегічним завданням розвитку зернового ринку України повинно стати повне задоволення власних потреб у зерні, враховуючи потреби його на тваринницьку продукцію, та експорт залишків продовольчого зерна.

1. Балабанов Г.В. Зернопродуктовый комплекс Украины: Структура и территориальная организация. – К., 1998. 2. Лебедев К.А. Стратегия развития зерно продуктового подкомплекса Украины // Экономика АПК. – 2009. – №3. 3. Шличак О.М. Проблеми сталого розвитку та забезпечення продовольчої і енергетичної безпеки АПК України // Економіка та управління АПК: 36. наук. праць. – Біла Церква, 2009. – Вип. 1 (66).